

JOŽE TOPORIŠIČ O GLAGOLSKEM NAČINU V SLOVENŠČINI

Polonca Šek Mertük

Pedagoška fakulteta, Maribor

UDK 811.163.6'366.57:929Toporišič J.

Teoretični temelji kategorije glagolskega načina so bili v slovenski jezikovni prostor vpeljani v prvi slovnici slovenskega jezika (1584). Glagolski način je bil v slovnicaх slovenskega jezika različno obravnavan. Toporišič zaključuje razvojni lok obravnavanja in pojmovanja glagolskega načina ter se ujema z njegovim začetkom. V okviru glagolskega načina obravnava le tvornik in trpnik ter dokaže, da srednjika slovenščina nima. Pri trpniku enakovredno obravnava obe obliki – trpnik na *-n/-t* in trpnik s *se*. Po zaslugi Toporišiča je tudi vršilec glagolskega dejanja v trpnih konstrukcijah, ki je bil več stoletij prepovedan, spet dovoljen in običajen kot v prvi slovnici slovenskega jezika.

slovenski knjižni jezik, slovnica, glagolski način, tvornik, trpnik

The theoretical foundations of verbal voice were laid in the first grammar of the Slovene language (1584), but voice has been treated differently in different grammars. Toporišič (2004) completed the developmental arc of the discussion and conception of voice, matching it with its beginnings. He treated only two verbal voices – the active and the passive – and denied the existence of the middle voice in Slovene. Within the passive voice he discussed both forms equally: the passive with the *-n/-t* participle and the passive with *se*. Thanks to Toporišič, after centuries the agent of the action in the passive construction is once more allowed and is regarded as usual, as it was in the first grammar of the language.

Slovene language, grammar, voice, active, passive

1 Uvod

Glagolski način je (bil) v slovnicaх slovenskega jezika različno obravnavan. Preučevanje (zlasti trpnega) glagolskega načina v zgodovini slovenskega jezika je pokazalo več obdobij obravnave glagolskega načina (Šek Mertük 2008, 2013; Leskovec 2016). Da bi lažje osvetlila Toporišičev pogled na slovenski glagolski način v primerjavi s slovníčarji predhodniki, na kratko povzemam (Šek Mertük 2013) slovníčarje, ki so odločilno vplivali na obravnavo glagolskega načina v slovenščini. **Bohorič** (1584) je glagol predstavil po pomenu – lahko je tvorni (*sekam*), trpni (*bom sekan*), srednji (*sedim*, *tečem*) ali deponentni – in po načinu – lahko je moškega, ženskega, srednjega ali vseh načinov. V okviru glagolskih načinov je predstavil dve skupini glagolov, tvorne in trpne. Toporišič (2003: 316) piše, da je Bohorič pri tvorbi glagolskih oblik »izhajal iz latinskiх kategorij načina, časa, naklona«. Kot edini Bohoričev spodrseljaj Toporišič (prav tam: 328) pri trpnih oblikah označi (po nemščini) obliko *bom sekan* za sedanjik, hvali pa, da je ločil »celo trpnost in neosebnost«. Vprašanje

glagolskega načina je podobno kot Bohorič reševal **Pohlin** (1768): glagol je osebni, neosebni, tvorni ali v trpnem pomenu; za trpnik navaja oba tipa, s trpnim deležnikom in s *se*. Tudi pri Pohlinu Toporišič (2003: 338) opozarja na germanizem *bom dan* za sedanjik, ki se pojavlja še tudi pri Gutsmanu (1777). S Pohlinovo drugo izdajo slovnice (1783) pa se je o glagolskem načinu začelo intenzivneje razmišljati. Dvema oblikama glagolskega načina (tvorniku in trpniku) se pridruži še srednjik, poleg tega pa tudi tvornik in trpnik nista več tako jasno definirana. O kategoriji prehodnosti je prvi pisal **Vodnik** (1811), ki sicer tudi ni spregledal odločilne vloge pomena pri glagolu. Ločil je prehodne in neprehodne glagole; prehodni imajo lahko tvorni ali trpni pomen, neprehodni pa le tvornega. To je pomembno odkritje v zvezi z glagolskim načinom. Z Vodnikovo slovnico se začne zavračanje trpnih zvez s predlogom *od* in rodilnikom, z **Dajnikom** (1824) pa zavračanje trpnika na *-n/-t*. Slovničarji tistega časa so bili nekoliko strpnejši do trpnika s *se*. Tudi v sredini 19. stoletja (npr. **Janežič** 1854) so slovničarji dajali prednost rabi tvornika. Dovoljen je bil le trpnik s *se* (niso ga imenovali trpnik, ampak oblika, s katero damo tvornim glagolom trpni pomen). Od Janežičeve druge izdaje slovnice (1863) se srednji glagolski način v vseh neprehodnih glagolov zoži na povratne glagole. Odklonilen odnos do rabe trpnika se nadaljuje tudi v začetku 20. stoletja (**Breznik** 1916). V četrti izdaji Breznikove slovnice (1934) je bil spet vpeljan troji glagolski način: tvorni, trpni in srednji. V srednjik so bili uvrščeni povratni glagoli (*hvalim se, umivam se*). Razlika med srednjikom in trpnikom je bila jasna: če osebek sam na sebi vrši dejanje, se rabi oblika s *se* (po Brezniku srednjik), če je osebek od dejanja prizadeti, pa trpna oblika na *-n/-t* ali tvornik (*ubil se je : ubit je; povozil se je : povozen je; hvalim se : pohvaljen sem bil; hiša se podira : hišo podirajo*). V nasprotju z do takrat dopustno rabo trpnika s *se* postanejo v tistem času dopustne le oblike s *se* v srednjiku, torej le povratni glagoli. Tudi Toporišič (2004: 503) piše, da je Breznik »trpnik v glavnem odklanjal. [...] Trpnik na *se* je zavračal [...]. To je seveda pretirano puristično stališče.« Troji glagolski način so navajali tudi **Bajec, Kolarič in Rupel** (1956). Pri določitvi glagolskega načina so odločilno vlogo pripisovali vlogi stavčnih členov v povedi. S tem so Bajec, Kolarič in Rupel (1956: 250) prvič predstavili mejo med srednjimi in povratnimi glagoli – tvornik zahteva tri stavčne člene: osebek, ki je vršilec glagolskega dejanja, povedek (glagolsko dejanje) in predmet. Tudi za srednjik ali medij so značilni trije stavčni členi, le da eden od njih, osebek, hkrati opravlja dve vlogi – je vršilec glagolskega dejanja in predmet, na katerega glagolsko dejanje prehaja. Za trpnik pa naj bi bila dovolj le dva stavčna člena – osebek (ki ni vršilec glagolskega dejanja) in povedek (glagolsko dejanje); lahko pa nastopajo tudi trije, ko je izražen še povzročitelj. Toporišič (1987: 400) o tej slovnici meni: »Poglavje o načinih ne prinaša ničesar novega, pa tudi jasno ni, kakor bi bilo treba. Povedali smo že, da bi bilo to poglavje [treba] začeti z razmišljanji o prehodnih oz. neprehodnih glagolih. [...] Razmerje med tvornikom in trpnikom bi bilo treba prikazati malo bolj spretno.«

2 Toporišičev pogled na glagolski način

Toporišič je v začetnem razmišljanju o glagolskem načinu (1965) izhajal iz takrat normativne slovnice (Bajec, Kolarič, Rupel 1964), ki je navajala tri vrste medsebojnega odnosa med osebkom, povedkom in predmetom, ti pa so osnova za tvornik ali aktiv (*Oče je pohvalil sina*), trpnik ali pasiv (*Sin je bil pohvaljen od očeta*) in srednjik ali medij (*Sin se je pohvalil*). Toporišič (1965) je opozoril na nekatere probleme, ki jih je po njegovem mnenju pri glagolskih načinih veliko. Novo, drugačno pojmovanje glagolskega načina se je začelo s Toporišičevo ugotovitvijo (1965: 104), da takrat veljavna slovenska slovnica »te stvari razlaga v marsičem precej drugače, vendar po našem mnenju zgrešeno«. In prav ta ugotovitev predstavlja novo razmišljanje o glagolskem načinu v slovenščini. Toporišič (1965: 104) je poskušal dokazati, da tretji odnos med osebkom, povedkom in predmetom v slovenskem knjižnem jeziku ne predstavlja posebnega, samostojnega razmerja in da torej srednjika ali medija slovenščina sploh nima. Po »odkritju« povratnih glagolov so v drugi polovici 19. stoletja slovnice slovenskega jezika v srednjik ali medij začele uvrščati povratne glagole. Po Toporišičevem mnenju (prav tam) bi srednjik imeli takrat, »kadar sta osebek in predmet dejanja identična, ista. Npr. 'Učenec se hvali s svojimi uspehi'. To je dejansko aktiv, saj dejanje opravlja osebek, na kom ga opravlja, je pa vseeno [...]. V vseh teh primerih bi imeli aktivni osebek in predmet v 4. sklonu, ki v pasivu ni mogoč. Medija potemtakem v slovenščini ni.« Po Toporišičevem mnenju (prav tam) naj bi v takrat veljavni slovnici bili tudi napačno kot trpnik obravnavani primeri z deležnikom na *-n/-t* in pomožnim glagolom (npr. *Vrata so odprta*), ki izražajo stanje po izvršenem dejanju in ne trpnika.

Definicijo glagolskega načina je Toporišič kasneje (1967a, 1967b) utemeljeval na odnosu med osebkom in (iz)vršilcem dejanja. Ponovil je (1967a: 272), da imamo le dva načina, tvornega in trpnega: »Prvi pove, da dejanje opravlja osebek ali pa je le-ta v določenem procesu ali stanju (*razpal se je grad, sem ubit*), drugi pa, da dejanje osebkju prihaja od zunaj (*bil sem izgnan*).« Takšno pojmovanje glagolskega načina ostaja tudi v njegovi *Slovenski slovnici* (Toporišič 2004: 358): »Če je osebek tudi (iz)vršilec dejanja ali nosilec stanja, govorimo o tvorniku ali aktivu: *Gradove so med vojno porušili (vojaki)*. – *Knjigo so tiskali v Tiskarni Ljudske pravice*. [...]. Če pa osebek ni vršilec dejanja, pa tudi ne nosilec stanja ali poteka, ampak je od dejanja prizadeti, gre za trpnik ali pasiv (*Gradovi so bili med vojno porušeni (od vojakov)*). – *Knjiga je bila tiskana/se je tiskala v Tiskarni Ljudske pravice*.« Tudi stanje pojmuje drugače kot predhodniki (do Toporišiča so stanje izražali neprehodni glagoli oz. od Janežiča le povratni glagoli in najpogosteje je bila to tretja možnost izražanja glagolskega načina, to je srednjik). Toporišič je prvi, ki je mejo med stanjem in trpnikom določil na podlagi pretvorbenega razmerja. In ker so povratni glagoli v bistvu tvorni (slovničarji so jih v preteklosti uvrščali v srednjik), stanje pa obravnava v okviru tvornika, srednjika v slovenščini torej ni. Pri Toporišiču je tudi novost, da trpnik ni več obravnavan kot oblika, narejena po tujih zgledih, in zato tudi ni prepovedan, ampak je predstavljen kot ena izmed možnosti hierarhizacije pomenske podlage povedi. Toporišič (1987: 401) je celo ugotavljal: »Čeprav slovanskim jezikom trpnik res ni preveč

pri srcu, ga moderno življenje vedno bolj terja [...]«. Tako zadnja slovnica slovenskega jezika in jezikoslovne razprave Jožeta Toporišiča predstavljajo potrditev Bohoričevega pojmovanja trpnika ter preklic strogega obsojanja in absolutnega zavračanja trpnika in njegove rabe. Toporišičevo (2004: 359) opozorilo, da je raba trpnika zlasti pogosta v strokovnih, poljudnih ali znanstvenih besedilih, toda še v teh trpnika ni dobro preveč uporabljati, lahko sicer razumemo, kot da »vsaj delno nadaljuje nekoč že prekinjeno slovensko slovničarsko tradicijo ogibanja trpniku« (Leskovec 2016: 11), torej kot ostanek stare miselnosti, to je nenaklonjenosti do rabe trpnika. Ker je Toporišič (2004: 359) pri tem opozorilu navedel le primer iz kuharskih receptov (»namesto *Vzame se bela moka, trije pecilni praški* itd., pogosto beremo *Vzamemo* (ali *vzameš* ali *vzemi belo moko, tri pecilne praške* itd.«), omenjeno opozorilo razumem bolj kot povsem praktično ali jezikovni rabi bližje ogibanje trpnih konstrukcij v tovrstnih besedilih.

2.1 Razmerje med tvornikom in trpnikom

Toporišič (1974: 257) razmerje med tvornikom in trpnikom vidi kot: »Nasprotje v načinu, tj. med tvornostjo in trpnostjo, je že samo po sebi nekako stilističnega značaja, vsaj v smislu členitve po aktualnosti. Ker trpnik v slovenščini nima samo-svoje oblike, tj. različne od drugih, seveda ni zaželen, ko bi povzročal dvoumnost, npr. *Danes sem se v šoli pohvalil* nam. *Danes sem bil v šoli pohvaljen*.«

Toporišič (2004: 358) je ugotavljal, da je tvornik v slovenščini veliko pogostejši od trpnika: »Trpnik se ob ohranitvi istega časa in vida da zmeraj spremeniti nazaj v tvornik, vsak tvornik pa se ne da pretvoriti v trpnik. Tvornik je v primeri s trpnikom prvoten, trpnik je le pretvorbena oblika.« Tvornik in trpnik sta v naslednjem pretvorbennem razmerju:

1. beseda ali besedna zveza, ki je bila osebek tvornega stavka, se v trpnem ali opusti ali pa postane prislovno določilo vršilca glagolskega dejanja, in sicer v rodilniku ter s predlogom *od* (po + samostalnik v mestniku je v takem primeru napačen);
2. glagolska oblika na *-m* (ali na *sem + -l*) se zamenja z glagolsko obliko na *sem + -n/-t* ali pa se prvotni glagolski obliki doda *se*;
3. beseda ali besedna zveza, ki je bila predmet tvornega stavka, postane v trpnem osebek. Če pretvarjamo trpne stavke v tvorne, ravnamo obratno (prav tam).

Potrpnenje (Toporišič 2004) je ena od oblik hierarhizacije pomenske podstave povedi, pri čemer udeležence in povedje postavljamo na bolj ali manj ugledna mesta s 1. ali 2. delovalnikom, ki lahko zasedata različna stavčnočlenska mesta. Prvi delovalnik (vršilec dejanja) je lahko potisnjen z mesta osebkna na mesto prislovnega določila vršilca glagolskega dejanja (*Oče je pohvalil sina* → *Sin je bi pohvaljen od očeta, Ta pisatelj je bil od vseh zelo spoštovan, naravnost ljubljen*).

2.1.1 Tvornik

Toporišičevo zgodnje razmišljanje o tvorniku (1965: 100–101): »Tvorni način ali aktiv izraža osebkovo dejavnost, če pa te ne, njegovo stanje, katerega v času, ki ga izraža povedek, ne povzroča kdo drug, temveč je osebkpu pač lastno.« In: »O aktivu

govorimo tedaj, kadar osebek dejanje sam opravlja ali pa se dejanje, ki je osebek pri njem udeležen, dogaja samo od sebe, tj. ni k osebkju usmerjeno ali mu namenjeno iz kakršnega drugega izhodišča. Primer: 'Sedimo in poslušamo radio.'«

O tvorniku Toporišič (2004: 358) govori v primeru: »Če je osebek tudi (iz)vršilec dejanja ali nosilec stanja.« Iz navedenega sledi, da Toporišič k tvorniku uvršča tudi stanje. Slovnice pred njim so stanje izražali z neprehodnimi glagoli (od Janežiča naprej le s povratnimi glagoli) in ga najpogosteje obravnavali kot tretjo možnost izražanja glagolskega načina, to je kot srednjik ali medij. Toporišič (1965) je ugotavljal, da so predhodne slovnice kot trpnik večkrat nepravilno obravnavale primere, ki v bistvu predstavljajo stanje po izvršenem dejanju (npr. *Vrata so odprta* in *Jadra so bila raztrgana, jambori polomljeni, ladja naklana*). Razliko med stanjem in trpnikom je utemljal s pomočjo pretvorbenega razmerja (prav tam: 104); če zgleда spremenimo v tvornik, bi bilo sporočilo drugačno, za odnos tvornika do trpnika pa je značilno, da »je v obeh variantah sporočilo v bistvu identično, samo da je težišče sporočila enkrat na enem, drugič na drugem sestavnem delu stavka«. In še (Toporišič 2004: 358): »Pri pretvorbah tvornika v trpnik in narobe ostajata čas in glagolski vid nespremenjena (prav tako pa seveda tudi glagolski pomen). Kadar se eden ali drugi pri podobni pretvorbi spremenita, oblike z deležnikom na *-n/-t* ne izražajo trpnosti, ampak stanje: *Vrata so odprli* > *Vrata so odprta*. – *Sobo so pometli*. > *Soba je pometena*.« Iz tega sledi, da gre pri zvezi pomožni glagol *biti* + deležnik na *-(e)n* ali *-t* za trpnik samo tedaj, kadar sta hkrati upoštevana vidik časa in glagolskega vida. Kadar se eden ali drugi spremenita, gre za stanje, nastalo po predhodno izvršenem dejanju. Povezano s tem na drugem mestu Toporišič (1982: 373) piše: »Stavek *Hiša je bila razrušena l. 1943* pomeni toliko kot *Hišo so razrušili l. 1943*, zato je trpen; stavek *Hiša je bila l. 1943 razrušena* izraža samo stanje, v katerem je bila hiša, ko so jo (niti ne vemo kdaj) bili razrušili [(ali se je razrušila sama)].« Seveda pa v vseh primerih razlikovanje med trpnikom in stanjem ni (tako) preprosto. Toporišič (1974: 258) opozarja na dvoumen primer povednega sedanjika z deležnikom na *-n/-t* dovršnih glagolov, ki pomeni ali trpnost (za preteklost) ali stanje (za sedanjost), npr.: *Stvar je že urejena* '(smo) že uredili' ali 'je v redu'; tako tudi preteklik z deležnikom na *-n/-t* (in opisnemu deležniku enakoglasni deležnik stanja): *XY je bil ubit* 'so ga ubili' proti 'je bil v stanju ubitosti'; ali *XY je bil počrnel* izraža ali preteklo stanje ali potek v predpreteklosti. Dvojni pomen ima tudi oblika z deležnikom na *-l*: *Predstava je uspela* 'je dobra' ali 'je imela uspeh'. Glede razlikovanja med stanjem in trpnikom bo vsekakor potrebnih še precej razprav.

2.1.2 Trpnik

V slovenščini poznamo dve obliki trpnika: trpnik z deležnikom na *-n/-t* in trpnik *se*. Dvojnici (*naročeno (mi) je bilo* – *naročilo se (mi) je*) po Toporišiču (1974: 256) ustvarjata stilnost. O tem, katera oblika je pogostejša, Toporišič (2004: 359) zapiše: »Od obeh oblik trpnika ima širšo rabo trpnik z deležnikom na *-n/-t*.«

O osebkju v trpnih stavkih Toporišič (1965: 101–102) piše, da »sploh ni dejaven, pač pa se dejanja udeležuje po zaslugi drugih. Npr.: 'Tale knjiga se pa tudi že tiska celo

večnost.' Ali: 'Delovne brigade so bile za svoj veliki trud na progi Šamac–Sarajevo odlikovane s prehodno zastavo'«. Navedene zglede bi lahko izrazili tudi v tvorniku (*Tole knjigo tiskajo že celo večnost, Delovne brigade so ... odlikovali*), toda »aktivna varianta bolj vzpodbuja k vprašanju, kdo je pravzaprav storil prvo in drugo, kakor pasivna. S tega stališča so potemtakem te vrste aktivna sporočila manj popolna od pasivnih; zato so pasivna čisto v redu in jih nima smisla odsvetovati«.

O tem, kdaj uporabljamo trpnik, Toporišič (2004: 359) piše: »[V] slovenščini uporabljamo trpnik takrat, kadar hočemo spraviti v ospredje tistega (tisto), ki ga prizadeva glagolsko dejanje, zamolčati ali potisniti ob stran pa (iz)vršilca glagolskega dejanja«. Toporišičevo mnenje nasprotuje slovničnemu nauku njegovih predhodnikov, ki rabi trpnika niso bili naklonjeni. Menili so namreč, da slovenščina trpnika ne ljubi in da naj se, če se le da, uporabi tvorna oblika.

Slovničarji, najočitneje pa Levstik, so se svoj čas rabi trpnika upirali predvsem zaradi tega, ker se je uporabljal tudi v primerih, ko se v slovenščini ne, pač pa v nemščini. Od zavračanja neprimerne rabe pa smo potem prešli k zavračanju trpnika sploh, češ da ga slovenščina ne mara. V resnici slovenščina trpnik rada uporablja zlasti tedaj, ko vršilec dejanja tudi v tvorniku ne bi bil omenjen. [...] Danes, ko nam jeziki kakor nemščina ne kvarijo več naše skladnje, rabo trpnika torej lahko prepustimo svojemu naravnemu jezikovnemu čutu (Toporišič 1985: 6).

O trpniku *s se* Toporišič (2004: 359) piše, da ga uporabljamo navadno le takrat, če je predmet, ki ga dejanje prizadeva, neživ ali pa je sobesedilo tako, da se trpna oblika ne da razumeti kot tvorna (prim. *otava se kosi v poznem poletju*, kar pomeni *otavo kosijo v poznem poletju*; *taka stvar se ne pove na glas = take stvari ne povemo na glas*), lahko pa tudi v primerih, kadar samostalnik po vsej verjetnosti ne more biti (iz)vršilec dejanja (npr. *dojenček se kopa vsak dan*, kar pomeni, da *dojenčka kopljejo vsak dan*). Opozori tudi (Toporišič 1967a: 125), da se trpniku *s se* »moramo prav izogibati tedaj, kadar bi bilo zvezo določne glagolske oblike in *se* mogoče pojmovati aktivno ali pasivno, tj. v zvezah z osebkom, ki je lahko tudi sam (iz)vršilec dejanja. Gotovo je nemogoč stavek *Danes pa sem se v šoli pohvalil* v pomenu *Danes so me pa v šoli pohvalili* ali *Na križišču sem se skoraj povozil od avtomobila* v pomenu ... *me je avtomobil skoraj povozil*. Če se že izrazimo v trpniku, potem v takih primerih rabimo zvezo pomožnika in deležnika na *-(e)n* ali *-t*, torej *bil sem pohvaljen*, *bi bil skoraj povozen*.« Nekaj drugega je pri primerih trpnika *s se*, ko je osebek neživ. Za take primere trpnika *s se* Toporišič (prav tam) piše, da jih same po sebi razumemo trpno, saj stvarem po navadi ne pripisujemo dejanja (*knjiga se tiska*), primere, ko je osebek živ (npr. *otrok se umiva*), pa zaradi možne dvoumnosti (otrok je lahko od dejanja prizadeti [nekdo umiva otroka] ali pa je celo sam vršilec dejanja [otrok se sam umiva]) raje izrazimo s tvorno obliko (*otroka umivamo*). Zaradi hotenega vztrajanja pri rabi trpne oblike (kljub zapisani dvoumnosti) so se že v preteklosti iskale rešitve v obrazcu *otroka se umiva*. To je napaka v slovenščini, v zgodovini slovenskega jezikoslovja poznana tudi kot t. i. primer *Išče se Uršo Plut*. Tako je v strokovni literaturi poimenovano vprašanje rabe prizadetega v tožilniku namesto v imenovalniku. Trpne oblike *s se* so povsem normalno uporabljajo v vsakdanjem govoru (*Ali se je že našla moja*

knjiga? *Od kod pa se je vzela tvoja teta?*), niso pa vsakdanje trpne konstrukcije s se s samostalnikom v tožilniku (*Ali se je že našlo moje knjigo? Od kod pa se je vzelo tvojo teto?*). Oblike s samostalnikom v tožilniku (tipa *Išče se Uršo Plut*) naj bi kolikor toliko delale domače zveze kot *mnogo stvari se je pozabilo* oz. *vsepovsod se išče zlato*, kjer sta *mnogo stvari* in *zlato* osebek, imata pa enako obliko, kot bi jo imela kot predmet v tožilniku. Od *mnogo stvari se je pozabilo* pa menda ni daleč do *mnoge stvari se je pozabilo*. Toporišič ugotavlja, da je v spornem primeru oseba, ki jo glagolsko dejanje zadeva, predmet, ne osebek, kot mora biti pri trpniku. Toda tudi oblika *Išče se Urša Plut* je zaradi dvoumnosti slaba, saj zvezo *Urša Plut* lahko pojmuje kot osebek tvornega (kot vršilec dejanja) ali trpnega stavka (njegov cilj). Dvoumnosti se izognemo z rabo tvorne oblike (*išče(m) Uršo Plut*).

3 Zaključek

Teoretični temelji kategorije glagolskega načina so bili v slovenski jezikovni prostor vpeljani v prvi slovnici slovenskega jezika – v Bohoričevih *Zimskih uricah* (1584). Jože Toporišič, avtor zadnje normativne slovenske slovnice (2004), je s svojo obravnavo glagolskega načina v slovenščini zaključil in hkrati zaokrožil razvojni lok obravnave glagolskega načina v slovenščini. Glagolski način je obravnaval na podlagi pretvorbenega razmerja in ne s pomenskega vidika kot njegovi predhodniki ter dokazal, da ima slovenščina le dva glagolska načina (tvornik in trpnik) in ne tri (poleg omenjenih še srednjik), kot so trdili mnogi njegovi predhodniki. Novost Toporišičevega pojmovanja glagolskega načina in hkrati nasprotje mnogim njegovim predhodnikom se kaže tudi v enakovredni obravnavi obeh glagolskih načinov – trpnik ni (več) oblika, narejena po tujih zgledih, in tudi ne odsvetovan, ampak je ena od možnosti hierarhizacije pomenske podstave povedi. Tako Toporišič predstavlja potrditev Bohoričevega pojmovanja glagolskega načina, dokaz o obstoju (le) dveh oblik glagolskega načina ter preklic obsojanja in zavračanja ene od oblik glagolskega načina, to je trpnika. Zagotovo pa pri vprašanju glagolskega načina v slovenščini še ni vse dorečeno.

Viri in literatura

- BAJEC, Anton, KOLARIČ, Rudolf, RUPEL, Mirko, 1956: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: DZS.
- BOHORIC, Adam, 1584: *Arcticae horulae succisivae*. Witebergae: Haeredes Iohan. Cratonis.
- BREZNIK, Anton, (1916) 1934: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- DAJNKO, Peter, 1824: *Lehrbuch der windischen Sprache*. Graz: Johann Andreas Kienreich.
- JANEŽIČ, Anton, 1854: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva [...]*. Celovec: Eduard Liegel.
- JANEŽIČ, Anton, 1863: *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. Celovec: J. Leon.
- LESKOVEC, Mojca, 2016: Jezikoslovnji pogled na trpnik v zgodovini slovenskega jezika. *Jezik in slovstvo* 61/1. 3–13.
- POHLIN, Marko, (1768) ²1783: *Kraynska Grammatika, das ist: Die krainerische Grammatik, oder die Kunst die krainerische Sprache regelrichtig zu reden und zu schreiben [...]*. Laibach: Lorenz Bernbacher, Burgerl. Buchbinder.

- ŠEK MERTŪK, Polonca, 2008: *Raba trpnika v slovenskem knjižnem jeziku 19. stoletja. Doktorska disertacija*. Maribor: Filozofska fakulteta.
- ŠEK MERTŪK, Polonca, 2013: Obdobja preučevanja trpnega glagolskega načina v slovnicaх slovenskega jezika (od A. Bohoriča, 1584, do J. Toporišiča, 2004). *Časopis za zgodovino in narodopisje* 84/1. 133–151.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1965: O slovenskih glagolskih načinih. France Vurnik (ur.): *Jezikovni pogovori*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 100–105.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1967a: Poizkus modernejše obravnave glagolskih kategorij. *Jezik in slovstvo* 12/4. 117–127.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1967b: *Slovenski knjižni jezik 3*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1974: Stilnost oblikoslovnih kategorij. *Slavistična revija* 22/3. 245–262.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1985: Pregarjani trpnik. *Delo*, 11. september 1985. 6.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1987: *Portreti, razgledi, presoje*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2003: *Oblikoslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- VODNIK, Valentin, 1811: *Pismenost ali gramatika sa perve shole*. Ljubljana: Leopold Eger.